

ОСВІТА БЕЗ БАР'ЄРІВ: ІНКЛЮЗИВНІ ПРАКТИКИ ТА ІННОВАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тимчишин Андрій Михайлович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права та гуманітарних дисциплін,
Івано-Франківська філія Університету «Україна»
м. Івано-Франківськ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9591-8273>*

Тимчишин К. В.

*викладач-методист,
Івано-Франківський фаховий коледж
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Повномасштабна війна в Україні стала потужним чинником трансформації системи вищої освіти. В умовах воєнних викликів саме інклюзивна освіта постає однією з найбільш вразливих сфер, адже кількість здобувачів з особливими освітніми потребами стрімко зростає: це поранені військовослужбовці, цивільні, особи з посттравматичними стресовими розладами, внутрішньо переміщені здобувачі та викладачі закладів освіти. Метою даної доповіді є аналіз сучасного становища вищої освіти України під час воєнного стану з фокусом на інклюзивність, виявлення ключових викликів та окреслення перспектив розвитку.

Вища освіта України в умовах воєнного стану зіштовхнулася із безпрецедентними викликами, які навіть після трансформацій, спричинених пандемією, вимагали швидких, нестандартних і, водночас, ефективних рішень. Війна зумовила масове переміщення здобувачів та професорсько-викладацького складу, що призвело до порушення сталості освітнього процесу. За даними Н. Іваненко, переміщення охопило 131 заклад вищої освіти, майже 91 000 здобувачів і 11 000 викладачів; 63 університети було суттєво пошкоджено або зруйновано, а фінансування наукових досліджень скоротилося на 60–80 % залежно від напрямку [1, с. 14]. Разом з тим, аналіз Л. Ілійчук засвідчує, що Міністерство освіти і науки та Державна служба якості освіти України забезпечують адаптацію нормативної бази та механізмів гарантії якості навіть у надзвичайно складних

умовах [2, с. 88]. Це формує основу для мінімізації втрат та пошуку нових моделей освітнього розвитку.

Інтенсивні воєнні дії, на превеликий жаль, зумовили зростання кількості осіб з особливими освітніми потребами. Таким чином інклюзивна освіта опинилася у фокусі воєнних викликів. У відповідь UNICEF ініціював «Перший національний урок з інклюзії», у якому взяли участь близько 160 000 дітей з інвалідністю через платформу EdEra за підтримки МОН України [3, с. 5]. Дослідження С. Баченка, І. Штулера та О. Баула акцентує увагу на соціальній відповідальності університетів у період війни: саме інклюзія, впровадження гнучких освітніх програм і використання дистанційних технологій забезпечують рівний доступ до навчання [4, с. 112]. У цих умовах інклюзивна освіта набуває статусу не лише освітнього, а й важливого соціально-підтримувального інструменту.

Війна стимулювала пошук нових освітніх рішень для підтримки здобувачів. Гібридні та дистанційні формати стали домінуючими, відкривши шлях до інновацій. Яскравим прикладом є діяльність Svitlo School (2022–2025) – благодійної онлайн-школи для дітей, які постраждали від війни. Ініціатива пропонує безкоштовні уроки англійської від волонтерів, програми з розвитку Soft Skills, систему наставництва, а також створює освітні простори навіть у бомбосховищах [5, с. 36]. Подібні практики демонструють, що інновації в освіті можуть стати фундаментом забезпечення рівних можливостей у кризових умовах.

Вивчення зарубіжних практик показує, що університети можуть виступати центрами суспільної стабільності навіть у період збройних конфліктів. У дослідженні «Coping with adversity...» доведено, що здобувачі освіти застосовують стратегії «shared resilience», поєднуючи адаптовані методики навчання, гнучке оцінювання та систему підтримки [6, с. 59]. У своїй праці М. Гладченко зазначає про важливість активізацію міжнародної співпраці: частка наукових статей з іноземними співавторами в університетах зросла до 32,2 %, а в установах НАН України – до 40,8 % [7, с. 22]. Водночас досвід Ізраїлю та Балканських країн доводить, що університети можуть відігравати провідну роль у зміцненні соціальної згуртованості та забезпеченні національної стійкості.

Щодо перспектив розвитку вищої освіти України, цілком очевидно, що відбудова освітньої системи неможлива без пріоритетизації інклюзії. За даними UNESCO, для відновлення наукової інфраструктури Україні необхідно понад 1,21 млрд доларів; зруйновано чи пошкоджено понад 1 443 наукових об'єкти, а понад 10 429 науковців були змушені покинути свої робочі місця [8, с. 3]. Формування

національної моделі інклюзивної освіти має стати основою освітньої стійкості, де університети виступатимуть не лише центрами знань, а й осередками соціальної підтримки для всіх категорій здобувачів освіти. Таким чином, освіта розглядається як невід’ємний елемент стратегії державної безпеки та післявоєнної відбудови.

Система вищої освіти України переживає безпрецедентні випробування, попри це, розвиток інклюзивної освіти, цифровізація, міжнародна співпраця та пошук інноваційних практик формують підґрунтя для відновлення й забезпечення довгострокової стійкості. Інклюзія в сучасних умовах стає не лише освітнім пріоритетом, а й ключовим фактором майбутньої стратегії розвитку української освіти та науки.

Аналіз сучасних практик дозволяє висловити кілька перспективних, на нашу думку, рекомендацій:

1. Розробка національної стратегії інклюзивної освіти у воєнний та повоєнний період, яка має передбачати єдині стандарти доступності, цифровізації та психологічної підтримки.

2. Створення центрів підтримки інклюзивності: при кожному ЗВО доцільно мати структурний підрозділ, який би займався адаптацією освітнього процесу для здобувачів з особливими освітніми потребами (фізичними й психологічними).

3. Активніше залучення креативного інтелекту (AI) для персоналізації навчання, автоматизованого перекладу, генерації адаптованих матеріалів для студентів з вадами зору чи слуху.

4. Міжнародна інтеграція, що передбачає розширення участі України у програмах Erasmus+, Horizon Europe, UNICEF, UNESCO із фокусом на інклюзивні практики.

Подальший розвиток вищої освіти в Україні має ґрунтуватися на створенні національної стратегії інклюзивності, інституціоналізації університетських центрів підтримки, активному використанні креативного інтелекту для персоналізації навчання, міжнародній інтеграції та підготовці викладачів до роботи з новими категоріями здобувачів. Освіта повинна розглядатися не лише як сфера знань, а й як стратегічний ресурс безпеки та відбудови держави. Реалізація цих кроків сприятиме формуванню освітнього середовища, яке не лише відповідає на виклики війни, а й закладає основу для справді інноваційної та безбар’єрної вищої школи майбутнього.

Література:

1. Ivanenko N. Challenges of Ukrainian Higher Education in Times of War. Oxford University Press, 2024. P. 12–28.

2. Ілійчук Л. Українська освіта в умовах війни: нові виклики. Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, 2023. С. 85–92.
3. UNICEF. First National Inclusive Lesson Initiative. EdEra, 2024. 12 p.
4. Batchenko S., Shtuler I., Baula O. Social responsibility of inclusive education during wartime. *Journal of Social Sciences*. 2023. № 4. P. 108–118.
5. Svitlo School. Educational projects for children affected by war. Annual Report, 2023. P. 30–40.
6. Resilience Mechanisms. Coping with adversity in Ukrainian universities. Lviv University Press, 2025. P. 55–64.
7. Hladchenko M. International collaboration and academic resilience in Ukraine. *Higher Education Review*. 2025. № 2. P. 18–26.
8. UNESCO. Report on recovery needs of Ukrainian scientific infrastructure. AP News, 2023. P. 1–6.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-36>

ПРИЙНЯТТЯ НА РОБОТУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

Тищенко Олена Володимирівна

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення,

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Науково-педагогічна діяльність – це той вид діяльності, який накладає на особу, яка прагне займатися викладацько-дослідницькою роботою особливі професійні вимоги, оскільки відбувається реалізація особи у двох дуже суспільно-значущих сферах: педагогічній та науковій. Приєднання України у 2005 році до Болонського процесу спонукало до оновлення підходів щодо діяльності науково-педагогічних працівників. Насамперед, виникла потреба переглянути і адаптувати до вимог сьогодення законодавчо-визначені підходи щодо добору науково-педагогічних працівників як особливої категорії працівників, які здійснюють надзвичайно важливу державницьку